

Reichert Gábor

A kommunista sajtó Márai-képe (1945–1948)

Alig három hét telik el a második világháború európai harcainak befejeződése óta, amikor a Magyar Kommunista Párt immár legálisan megjelenő napilapjában, a *Szabad Népb*en megkezdődik a kultúrharc a „polgári”-nak bélyegzett művészet legkülönbözőbb irányzatai ellen. Horváth Márton *Babits halotti maszkja* című cikke az egyik legkorábbi olyan, komoly publicitást kapott sajtóbeli megnyilvánulás, amely híven példázza a kommunista kultúrpolitika távlati – bár a „népfrontpolitika” jegyében aztán ideiglenesen félretett¹ – elképzeléseit. Horváth az absztrakt képzőművészettől Molnár Ferenc színházán keresztül a „nyugati polgári demokrácia veteránjai”-ig lényegében mindent és mindenkit a „múlt kísértetei” közé sorol, ami és aki nem képes a kor valódi művészeti igényeinek kiszolgálására. Ennek a szerinte provokatív módon a múltba révedő magatartásnak Babits Mihály válik a szimbolikus alakjává, az élők közül pedig Márai Sándor kapja az elsőszámú bűnbak szerepét. Horváth már ebben a cikkében szót ejt az íróról:

A polgári írók legöntudatosabbja, Márai Sándor már nyilatkozik. Ígéri, hogy kiszáll az elefántcsonttoronyból és megírja „Egy polgár vallomásai”-nak harmadik kötetét. Hibátlan mondatokat mond a Dunába zuhant hidakról és az Alagút halottairól, akiknek ég felé mered a szemük. Szavai és mondatai szépek, mint a zöld és aranylő legyek, amelyek rászállnak a hullákra.²

1 A „népfrontpolitika” kulturális területen való kidolgozásáért felelős Lukács György 1945 májusában, a Horváth-cikk megjelenésekor nem tért még vissza Magyarországra. A *Babits halotti maszkja* jóval militánsabb hangot üt meg és jóval „vonalasabb” művészeteszményt vázol fel, mint az elkövetkező három év hasonló témájú, kommunista kultúrpolitikusok tollából származó szövegei. Horváth Márton írása a kultúrával kapcsolatos hivatalos pártálláspont kidolgozása előtt született, így történt, hogy „érvényessége” Lukács színre lépésével a fordulat évéig felfüggesztődött. Ahogy Domokos Mátyás Révai Józsefet idézve rámutat *Leltárhiány* című tanulmányában, legkésebb a Lukács-vita idejére nyilvánvalóvá válik, hogy a koalíciós időszak „népfrontos” kommunista kultúrpolitikájára kezdettől fogva átmeneti megoldásként tekintettek a párt vezető köreiben, „ami megmagyarázza azt is, hogy miért kellett a magyar írók java részének elhallgattatásával, az irodalmi élet intézményrendszerének »átállításával« [...] egészen a fordulat évéig várni”. Domokos Mátyás, *Leltárhiány*, Újhold-Évkönyv 1986/2., 284.

2 HORVÁTH Márton, *Babits halotti maszkja*, *Szabad Nép*, 1945. május 31., 5.

Ez a néhány mondat lényegében magában foglalja a kommunista kultúrpolitika 1945 és 1948 közötti Márai-ellenes sajtókampányának központi motívumait. Az „elefántcsonttorony” mint az író arisztokratizmusának és a néppel szembeni megvetésének bizonyítéka például már itt megjelenik, ahogy a „polgári író” kifejezés dehonesztáló értelemben való használata is. (Márai egyébként nagyon pontosan ír erről 1945-ös naplójában: „»Polgár« – mondják, diadalmasan, mint egy vérvádat, mintha ezt mondanák: »Rablógyilkos.« Egyebet nem is tudnak mondani; de forradalomban egy vádirat anyagának ez is elég.”³) Ugyancsak jellemző az esztétikai szépség, a „hibátlan mondatok” megalkotásának bűnös cselekedetként való felelőtlensége – persze ez nem csak Máraival szemben alkalmazott eljárása a kommunista kritikusoknak. A háború áldozataival szembeni teljes érzéketlenség motívuma azonban – mint látni fogjuk – specifikusan Márai-ellenes vád lesz a koalíciós időszak kommunista pártsajtójában.

Érdemes utánajárni, milyen „nyilatkozat” és miféle „hibátlan mondatok” háborítják fel Horváthot, amelyekre cikkében hivatkozik. Az 1945 májusában újrainduló *Magyar Nemzet* május 13-i száma riportot közöl Márai Sándorról, amelyben az író a művészi szerepvállalás szükségességéről és mikéntjéről, ezzel összefüggésben pedig az *Egy polgár vallomásai* lehetséges folytatásáról is értekezik:

*A l'art pour l'art irodalom ma nem lehet program, az írónak részt kell vennie a nemzet vajúadásában, hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a nemzet tisztán lássa helyzetét, a követelményeket, amelyeket az új idők támasztanak vele szemben és a belső erőket, amelyekkel ezeknek a követelményeknek megfelelni lehet. Első feladatunk bizonyára analitikus jellegű. Meg kell mutatnunk a magyar társadalom minden rétegének, milyen hibákat követtünk el a múltban és ezzel meg kell indítanunk az annyira szükséges belső revíziós folyamatot.*⁴

Szembetűnő, hogy Márai itt megfogalmazott célkitűzése nem sokban tér el attól, amit Horváth Márton is elvárna az „új idők” irodalmától: a megváltozott kornak való megfelelés, az elkövetett hibák felülvizsgálata, a „l'art pour l'art irodalom” elutasítása egyaránt előkerül a nyilatkozatban. Kezdetből nyilvánvaló tehát a Márai-ellenes állítások koncepciójára jellemző jelleg: az író nyilatkozata, és elgondolása saját hivatásáról láthatóan nem sokat számítanak a neki szánt szerephez képest. Ez még feltűnőbbé válik, ha a kultúrpolitikus által említett „Dunába zuhant hidakról és az Alagút halottairól” szóló „hibátlan mondatok” nyomába eredünk. Ezek a *Magyar Nemzet* május 20-i számában közölt – ugyanebben az évben a *Verses Könyvbe* is felvett – négy rövid Márai-vers első két darabjában lelhetők fel:

3 MÁRAI Sándor, *A teljes Napló. 1945*, Helikon, Budapest, 2006, 354.

4 (f. j.), Márai Sándor megírja az „Egy polgár vallomásai” harmadik kötetét, *Magyar Nemzet*, 1945. május 13., 4.

Egy

*Ez volt a híd. Itt mentél teleholdkor.
– Félúton a konflis lefékezett –
Clark Ádám építette s a reformkor.
Sirályok lengtek ívei felett
A korlátan sok öngyilkos hajolt át
Vízben hever most öngyilkos, s a korlát
Az Alagúton hűs szél szalad át
Tapogatja a halottak haját.*

Kettő

*Vigyázz, itt vérbe lépsz, ez itt a sáros
Bástya, a hullák még az égre néznek
A melyből füstjel üzen fel az égnek
[...]*

Azon persze nem érdemes meglepődnünk, hogy Horváth nem elégedett a fenti passzusokkal, azon viszont annál inkább, hogy látszólag nem vesz tudomást az ugyanitt közölt negyedik versről, amely mintegy utólagos magyarázatot ad az előző darabok naturalisztikus városleírására, és amely – persze egy kevésbé elutasító közeg számára – akár harcos írói hitvallásként is értelmezhető lehetett volna:

Négy

*Ne csittulj, szív! Ne feledj! A bocsánat
Híg levében ne oldjad föl e vádat
Ne túrd, hogy langy közöny és nyomorúság
A kénsavat szenteltvízzé hígítsák
Égj, mint olajtorony, örült, szökellő
Láng, melyet nem olthat el sunyi szellő
Pattogj, szikrázz, maradj izzó parázs:
Nem-engesztelt, forró, vad jeladás.⁵*

Márai bűnbakszerepe már ekkor eldöntött tény, amelyen a legkevésbé sem változtathat, hogy nyilatkozatával és verseivel éppen az ellenkezőjét sugallja mindannak, amit Horváth cikke ezeknek az írásoknak tulajdonít. Ugyanebben az évben újabb Horváth Márton-cikk foglalkozik Máraival: az 1943/1944-es naplóról szóló kritika a *Szabad Nép* 1945. december 2-i számában olvasható. Itt már az ele-

---

⁵ MÁRAI Sándor, *Verses*, Magyar Nemzet 1945. május 20., 4. A *Magyar Nemzet*ben közölt első vers Márai ugyancsak 1945-ben kiadott *Verses Könyvében* a harminchármas, a második a harmincnégyes, a harmadik a harmincötös, a negyedik pedig a harmincyolcas számot kapja. Márai Sándor, *Verses Könyv*, Révai, Budapest, 1945, 39., 40., 41., 44.

fántcsonttoronyba vonulás és az áldozatok iránti szolidaritás hiánya képezik az érvelés alapját, ehhez pedig jó apropót ad az időszak, amelyben a Márai-szöveg keletkezett:

[...] Márai új könyvének témája éppen 1943 és 1944: ezeréves történelmünk két legsötétebb éve. Ezeken a heteken és hónapokon mutatja meg, hogy méltó tud lenni – önmagához. Utazások emléket és szépségét, a könyvek csendjét állítja maga és a világ közé, amely végpusztulással fenyegette a nemzetet. Legalább ebben akar Goethehez hasonlítani, aki a medencében cikázó halak piros pikkelyében gyönyörködött, miközben a francia forradalom csatazaja odahallatszott Verdun felől.⁶

Megvan tehát a sorvezető: az elkövetkező időszak Máraival foglalkozó írásai az elefántcsonttoronyba zárkózó, sznob értelmiségi képét festik a kommunista lapok olvasói elé. Márai naplói – amelyek újabb bejegyzéseit a *Magyar Nemzet* rendszeresen közli 1945 és 1947 között – pedig állandó támadófelületet biztosítanak ehhez a bírálók számára, akik jellemzően a horváthi gondolatmenetet variálják írásaikban. Ennek legszemléletesebb ábrázolását Hauswirth Magda adja a Pesti Izé című vicclapban, amelyben két, egymástól viszonylag távoli naplóbeli idézet kap közös illusztrációt.⁷

6 HORVÁTH Márton, *Márai naplója*, Szabad Nép, 1945. december 2., 4.

7 *Ki mikor boldog? Két maradéktalan idézet Márai Sándor „Napló”-jából*, Pesti Izé, 1947. március 30., 5.

A karikatúra gúnyosságát éppen ez a nyilvánvalóan manipulatív (egyébként jelzett, hiszen az idézetek oldalszámait fel vannak tüntetve) eljárás, az eltérő témájú bejegyzések azonos kompozícióban való megjelenítése adja. A karikatúra pontosan jellemzi azt a törekvést, amely nem annyira Márai művészi, mint inkább emberi hitelének megkérdőjelezését célozza. Erre is találunk példát már Horváth kritikájában:

[...] ha ismerjük 1943-ból a Mesternek azokat az írásait, amelyeket nem íróasztala rejtékfiókja számára, hanem a Pesti Hírlap százezres példányaiba írt, akkor mind a távolságtartás, mind az írói előkelőség kevésbé meggyőzővé válik. Vigyázzunk, hogy minden golyó az ellenség szívébe találjon! – Így üvöltött egy vasárnapi Pesti Hírlap cikkében, hogy a Magyarság is megirigyelhette volna.⁸

Az idézet pontatlan, és – ahogy a Márai-cikket felkutató Nyerges András egy írásában rámutat⁹ – az 1943-as datálás sem állja meg a helyét, hiszen a citált mondat egy évvel korábban, 1942-ben jelent meg. Horváth nem említi meg a szöveg kontextusát sem: Márai *Az eltévedt golyó* című jegyzete egy rákospalotai elmebeteg lövöldöző esete kapcsán íródott, akit ugyan ártalmatlanítottak a kiérkező hatóságok, de a tűzharc során egy eltévedt golyó az egyik próbarendőrrel is végzett. Nem a háború adja tehát a cikk kiindulópontját, Horváth azonban nem csúsztat azt illetően, hogy Márai gondolatmenete – meglehetősen erőszakolt és szerencsétlen módon – igencsak kiszélesedik, és a cikk végére a veszélyben lévő nemzet nevében biztat a harcban való helytállásra. A szöveget záró, inkriminált mondat valójában így hangzik: „Legyen az katonai, gazdasági vagy szellemi munició: a fegyver ez időkben egyetlen célpontra célozhat csak, a közös ellenség szívébe.”¹⁰ Horváth tehát fogást találhatna Márain, a későbbiekben mégsem az író 1944. március 19. előtti, valóban nem makulátlan Pesti Hírlap-beli publicisztikai ténykedése határozza meg a róla sugallt képet. Sokkal nagyobb hangsúly esik passzivitására, a közéletből való önkéntes kivonulására a német megszállást követően. Rónai Mihály András például egy 1947-es, Márai nagy vitát kiváltó *Eupalinos* című írására¹¹ reagáló cikkében személyes emlékeit idézi fel ennek érzékeltetésére:

8 HORVÁTH, Márai naplója.

9 NYERGES András, *Kihez mi méltatlan? = Uő., Színiünk és viszályunk. Írások magyar írókról*, Kronosz, Pécs, 2016, 315.

10 MÁRAI Sándor, *Az eltévedt golyó*, Pesti Hírlap 1942. február 15., 5. Márai egyébként utal Horváth kritikájára a naplójában, de tagadja a kérdéses mondat létezését: „A kommunista lapok hevesen támadják a »Napló«-t és személyemet. E bírálati jelmezbe öltöztetett támadások hangszerelése, frazeológiája kísértetiesen azonos a fasiszta támadásokkal, melyek ma egy éve s azelőtt illették minden könyvem. [...] De egyik magyar kommunista támadó tovább megy, mint a fasiszták: »idéz« olyan – háborús uszítás-jellegű – mondatot valamilyen állítólagos cikkemből, melyet soha nem írtam le! Mindez könnyen cáfolható lenne: de miért és minek?” Márai, *A teljes Napló*. 1945, 353.

11 MÁRAI Sándor, *Eupalinos vagy az újjáépítés*, Magyar Nemzet, 1947. július 20., 5.

[...] Eszembe jut az a szerkesztőségi este, amikor két ifjú kartársam búsan futott be a városból a hírhedt törvény ellen tiltakozó manifesztummal, melyre aláírásokat gyűjtöttek: Bartók aláírta, Kodály aláírta – Márai nem írta alá. Eszembe jut a keserves éjszaka, amikor a „századkörletben” egy költőtársammal arra gondoltunk, hogy szabdalábon lévő, koszorús író társaink tán szót ejthetnének értünk, s amikor erre másnap kiszöktem a körletből s meglátogattam Márai Sándort. A koszorús író társ megértően fogadott: megindító hangon ecsetelte, hogy illetékes helyen mennyire nincs foganatja a szavának, ellenben – mindenestre – felajánlott némi pénzt. [...]

Mindebből azonban – úgy gondolom – kiviláglik, hogy Márai Sándor fasisztának nem volt ugyan fasiszta (ettől már csak ízlése is megóvta, valamint az a pontos érzéke, mely a német megszálláskor a katharzisig is eljutni látszott, írói minőségében egy bátor gesztussal szinte osztentatívénémulván el): ám kiviláglik az is, hogy nem morális ihletű vezére, csupán megbízható íródeákja és hűséges kifejezője volt annak a polgári középosztálynak, melynek véréből szakadt és lelkéből lelkedzett.¹²

Az utolsó mondat rávilágít egy újabb, a korabeli cikkekben Máraival szemben gyakran felhozott vádra, mégpedig a „polgári középosztály” múltbeli bűneihez való asszisztálásra. Az író személyén keresztül valójában maga a „polgárság” fogalma, és a fogalomhoz társított kultúra, gondolkodásmód, életforma kerül a támadások középpontjába. A Lukács György által megalapozott korabeli realizmusfogalom, a kollektív bűnösség elve és a polgársággal kapcsolatos propagandaszólamok sajátos összekapcsolását figyelhetjük itt meg: Márait, mint minden magyar alkotót, elsősorban az osztálykorlátai határozzák meg, így nem tehet mást, mint hogy osztályának „hűséges kifejezője” legyen. (Ez a gúzsba kötöttség – amely bizonyos tekintetben áldozatszererebe is helyezi az író – egyébként szintén gyakran előkerül a cikkekben: „Márai – most is Márai s ezen nincsen csodálni való” – írja Horváth Márton,¹³ „Igen, az egész világon úr írt s ezért éppen úgy nem hibáztathatjuk az írókat, mint ahogyan nem haragudhatunk a gombákra, hogy egy gombatenyésztő-telepről kikerülve gombákká lettek” – érvel Úr ír című cikkében Pálóczi Horváth György.¹⁴) A „polgári középosztály” hatalomból való diszkreditálása azonban a hivatalos kommunikáció szerint egyenértékű annak teljes megszűnésével, vagyis a Márai által megszólítani és „képviselni” kívánt osztály immár nem, vagy csak a múlt káros maradványaként létezik. Nagypál István ekképp foglalja mindezt össze az 1943/1944-es naplóról értekezve – azzal a kiegészítéssel, hogy szerinte polgárságról nemhogy a jelenben, de a múltban sem beszélhetünk:

[Márai] Egy nemlétező magyar társadalmi réteg, a művelt, hagyományőrző patrícius polgárság képviselőjeként lép fel; az általa kívánatosnak hitt patrícius életforma azonban legfőlegben egyénekben vagy kicsiny csoportokban volt meg Magyarországon

12 RÓNAI Mihály András, *Márai vagy az allegória*, Politika, 1947. július 26., 2.

13 HORVÁTH, *Márai naplója*.

14 PÁLÓCZI HORVÁTH György, *Úr ír. Jegyzetek Márairól és a mai magyar irodalomról*, Forum, 1947/8., 609. (Kiemelés az eredetiben.)

s ezek is fokozatosan felszívódtak a középosztályba vagy az uralkodóosztályokba. Csupán Márai illúziójában volt tulajdonkép[pen] eleven ez a társadalmi képlet; összetevő erőiből hiányzott a legfontosabb, ami egy társadalmi réteget osztállyá emel: az osztálytudat. Márai hosszú külföldi tartózkodása alatt teremtette meg a magyar nagypolgárság illúzióját s visszatérve azt kellett megtapasztalnia, hogy ez a réteg nincsen meg, szerepe tehát nem is lehet.¹⁵

Horváth Márton *A magyar demokrácia irodalmi életének mérlege* című előadásában ugyancsak a polgárság kimúlásával – sőt, sohasem létezésével – magyarazza Márai időszerűtlenségét:

Nagypolgárság a szó nyugati értelmében kevéssé volt Magyarországon s ma alig van, de irodalma, helyesebben írója akad. Márai nosztalgikus vágyódása a kultúrált [!] és nyugalmas polgári élet felé utópikus jellegű s nem is a csökevényekben létező nagypolgárságnál talált visszhangot és támogatást, hanem azokban a kispolgári és értelmiségi rétegekben, amelyek épp oly utópikus és épp oly nosztalgikus vágyódással fordulnak a nyomorúságos álmaikban elképzelt Nyugat felé, mint Márai.¹⁶

A „rég világ” felszámolásából tehát szükségszerűen következik annak az alapnak a felszámolódása, amelyről Márai korábban megszólalhatott, és amelynek az „új világban” sem aktualitása, sem realitása nincs. A korabeli naplók bizonyos bejegyzései arról tanúskodnak, maga Márai is hasonlóképpen gondolkodott erről a kérdéstről, vagyis a háború utáni időszak társadalmi átrendeződésében saját írói megszólalásának fedezetnélküliségére ismert rá:

Szerepem ideje lejárt Magyarországon, a műveltség, melynek egyik munkása voltam, leáldozott az osztállyal együtt, amelynek ideje lejárt, és amelyhez tartozom [...] Könyveim behullanak az idő lomtárába, életem munkája raktárba, talán a szemétdombra kerül... de megsértődni nem szabad, mert talán ezzel az áldozattal tartozom, hogy a magyar nép elinduljon egy úton, amely egy új műveltség felszabadulásához vezet. Mert más nem tudja felszabadítani ezt a népet, csak a műveltség. Az én osztályom sokat alkotott, de ezt – a magyar nép egészének a műveltség erejével való felszabadítását – osztályérdekből elmulasztotta. Ezért fizetni kell. Hát fizetek.¹⁷

Figyelemre méltó, hogy Márai itt lényegében elfogadja és maga is gyakorolja kritikussai osztályalapú érvelését. Annál is inkább lényeges momentumról van szó, mivel éppen ez a gondolkodásmódbeli hasonulás vezet el 1948-ra az emigráció szükségességének belátásáig. A naplóbejegyzéseken keresztül jól nyomon követhető az ezzel szembeni ellenállás fokozatos gyengülése. A kommunista lapok kritikáit eleinte – ha egyáltalán említést tesz róluk – mintha maguktól érteődő, de esetleges támadásokként fogná fel, így nem igazán veszi magára őket,

15 NAGYPÁL István, *Márai Sándor: Napló (1943–1944)*, Társadalmi Szemle, 1946/4, 314.

16 HORVÁTH Márton, *A magyar demokrácia irodalmi életének mérlege*, Csillag, 1948/3., 49.

17 MÁRAI Sándor, *A teljes Napló*. 1948, Helikon, Budapest, 2008, 216.

és nem is tántorítják el eredeti elhatározásától, az itthon maradáستól.¹⁸ A fent idézett gondolatmenethez akkor jut el, amikor felismeri és érvényesnek fogadja el az addig elszórtnak gondolt támadások mögött működő logikát. A felismerés több lépésben zajlik, ilyen pillanat például Lukács György 1948-as, Forum-beli kritikája,¹⁹ amellyel kapcsolatban az alábbi naplóbejegyzés születik: „A kommunisták irodalmi pápája, egy Lukács György nevű, Moszkvából hazatért esztéta, folyóiratukban lefejez [...]”.²⁰ Ennél is lényegesebb dátum azonban 1948. március 25-e, amikor elrendelik a száznál több főt foglalkoztató vállalatok, köztük a Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Márai kiadójának államosítását. A napló tanúsága szerint az államosítás jelenti számára a végső érvet az ország elhagyása mellett. Itt kell szót ejtenem a kommunista pártsajtónak a fennálló kiadói struktúrát támadó cikksorozataról, amellyel a jelek szerint Keszi Imrét bízta meg a *Szabad Nép* szerkesztősege, és amelyben ugyancsak Márai számít az egyik fő hivatkozási pontnak. Ezekről a cikkekről, amelyek piacorientált szemléletük miatt ostorozzák a háború után (újra)indult, valóban piaci alapon működő kiadókat, összefoglalóan elmondható, hogy elsősorban népnevelési szempontokra hivatkozva igyekeznek előírni, mely művek szolgálják, és melyek gátolják az ország fejlődését. Az eddigiek fényében nem nehéz kitalálni, Márai melyik kategóriába kerül:

Hogy mi a szükséges könyv, ekörül aligha lehet vita. Művészi értékű, haladószelemű, mély emberi tartalmú irodalmi alkotás, legyen a szerzője akár magyar, akár külföldi, akár klasszikus, akár modern. Hogy mi a kártékony könyv? Az is, amely a fentemlített követelmények ellenkezőjét mutatja, bár talán még kártékonyabb az a könyv, amelyben a behízselgő, vonzó[.] látszólag művészi forma csapdája rejti maga mögött a szellemi ürességet, vagy éppen a reakciós tartalmat. Nevezzük meg elsősorban Márai Sándort? Társai is akadnak. Ezeknek a műveknek terjesztése körül finnyás és rosszhiszemű közönsége számára különösen a Révai kiadó tüntette ki magát eddig.”²¹

A Révai kiadó mellett annak „finnyás és rosszhiszemű” közönségét is kárhóztató, Márai munkásságát pedig a „kártékony” irodalom kategóriájába soroló gondolatmenet nem sok kétséget hagy a továbbiakat illetően. A cikk nyilvánvalóan a kiadók államosítását előkészítő sajtókampányba illeszkedik, akárcsak Keszi két hónappal későbbi, *Klasszikusok a pincében* című írása, amely egyebek mellett azzal vádolja a Révai kiadót, hogy az pusztán alibiből adja ki Tolsztoj, Dosztojevszkij és Zola könyveit, hogy azokkal „fedezze” Márai, Török Sándor vagy Camus művei-

---

18 Két példa a vizsgált időszakból: „A kommunista hivatalos lapban »kártékony« irodalomnak nyilvánítja egy ítész életem egész munkáját. Ez őszinte szó. A nyílt beszéd mindig megnyugtat.” Uo., 68.; „A hivatalos kommunista lap ítész megállapítja bírálatában, hogy a »Sértődöttek« második kötete »finoman polírozott semmi, a láthatatlan könnyedséggel terjengő, de rossz szagú levegő. Politikai és emberi színvonalánál már csak írói színvonala alacsonyabb.« Ez tiszta beszéd, az ilyen őszinte szót mindig elégedetten olvasom.” Uo., 104.

19 LUKÁCS György, *Márai új regénye*, Forum, 1948/2., 127–133.

20 MÁRAI, *A teljes Napló*. 1948, 57.

21 KESZI Imre, *Teroszterűséget a könyvkiadásba! Tállózás a rossz és drága magyar könyvek között*, Szabad Nép, 1948. február 29., 9.

nek megjelentetését.²² Kiadója megszűnésétől kezdve egyértelmű a helyzet Márai számára: az első adandó alkalommal elhagyja Magyarországot.

Márai Sándor 1945 és 1948 közötti megítélése a kommunista sajtóban jól példázza a propagandisztikus ellenségkép kidolgozásának – nem kizárólag a kommunista sajtóban és nem kizárólag az előadásban vizsgált időszakban alkalmazott – módszertanát. Mint látható, ez az eljárás természetéből fakadóan nem hagyja magát a tényektől zavartatni, és azt sem állíthatjuk, hogy a korabeli Márai-képet kifejezetten ideologikus szempontok határoznák meg. Véleményem szerint dolgozatomban felhozott példák sokkal inkább a rendszer pragmatizmusára mutatnak rá: a kommunista pártsajtó Márai-képének elsődleges célja hol az volt, hogy arcot társítson a „polgári középosztály” elvont fogalmához, hol pedig az, hogy elrettentő példaként szolgáljon a „polgári világ” intézményrendszerének – azon belül főként a megelőző korszak könyvkiadói struktúrájának – felszámolásához.

---

22 KESZI Imre, *Klasszikusok a pincében*, Szabad Nép, 1948. április 18., 10.